

FRÁSÖGN

af Norðurlandaráðsþingi í Stokkhólmi 28.–31. október 2019

Af hálfu Íslandsdeildar Norðurlandaráðs sóttu fundinn þau Silja Dögg Gunnarsdóttir formaður, Oddný G. Harðardóttir varaformaður, Kolbeinn Óttarsson Proppé, Steinunn Þóra Árnadóttir, Anna Kolbrún Árnadóttir, Vilhjálmur Árnason og Guðmundur Ingi Kristinsson, auk Helga Þorsteinssonar ritara. Einnig komu á fundina Steingrímur J. Sigfússon, forseti Alþingis, Guðjón Brjánsson, formaður Vestnorræna ráðsins, Katrín Jakobsdóttir forsætisráðherra, Sigurður Ingi Jóhannsson, samstarfsráðherra Norðurlanda, Lilja Alfreðsdóttir, mennta- og menningarmálaráðherra, Guðmundur Ingi Guðbrandsson, umhverfis- og auðlindaráðherra, og Guðlaugur Þór Þórðarson utanríkisráðherra. Norðurlandaráðsþing var að þessu sinni haldið í þinghúsinu í Stokkhólmi.

Norrænu ríkin skiptast á að fara með formennsku í Norðurlandaráði og forseti og varaforseti hvers árs eru frá því landi sem henni gegnir. Svíar gera það árið 2019. Í lok þingsins í Stokkhólmi var Silja Dögg Gunnarsdóttir kjörin forseti Norðurlandaráðs fyrir árið 2020 og Oddný Harðardóttir varaforseti. Í þakkarræðu sinni sagði Silja Dögg frá formennskuáætlun Íslendinga fyrir næsta ár en meginþemu hennar verða þrjú: upplýsingaóreiða og falsfréttir, líffræðilegur fjölbreytileiki og tungumálaskilningur milli norrænna þjóða. Hún þakkaði jafnframt Hans Wallmark, forseta Norðurlandaráðs 2019, og Gunillu Carlsson varaforseta fyrir gott samstarf á árinu.

Tungumálaskilningur kom til umræðu á fundi forsætisnefndar Norðurlandaráðs áður en þingið hófst. Norðurlandaráð hefur beitt sér fyrir sérstakri fjárveitingu frá Norrænu ráðherranefndinni til vefsins *Norðurlönd í skólanum* (*nordeniskolen.org*), en það er ókeypis námsgátt sem á að efla skilning barna og ungmenna á Norðurlöndum á nágrannamálunum. Í tengslum við umræðu um fjárveitinguna lýstu margir forsætisnefndarmanna yfir áhyggjum sínum af því að kunnátta í tungumálum norrænna grannlanda færi minnkandi og að sífellt minni tíma væri varið í að kenna þau í skólum. Ákveðið var að fela skrifstofu Norðurlandaráðs að móta tillögu að rannsóknarverkefni til að kanna stöðu málanna í menntakerfi landanna sem Norrænu ráðherranefndinni yrði falið að hrinda í framkvæmd.

Á fundi forsætisnefndar var jafnframt samþykkt viðbótarfjárveiting frá Norðurlandaráði til verkefnis um þátttöku ungs fólks í þróun alþjóðlegs samnings Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni, en Íslendingar hyggjast leggja sérstaka áherslu á að styðja við framkvæmd þess meðan þeir gegna formennsku í ráðinu.

Forsætisnefnd samþykkti tillögu flokkahóps norrænna vinstri grænna um að Kolbeinn Óttarsson Proppé, þingflokkki Vinstri grænna, færdist úr norrænu velferðarnefndinni í norrænu sjálfbærnefndina. Vilhjálmur Árnason, þingflokkki Sjálfstæðisflokksins, var endurkjörinn til tveggja ára í eftirlitsnefnd Norræna fjárfestingarbankans fyrir hönd Íslandsdeildar Norðurlandaráðs.

Helgina fyrir Norðurlandaráðsþing hélt Norðurlandaráð æskunnar að vanda sitt þing. Þar voru samþykktar ályktanir um norrænt samstarf um fæðuöryggi, um aukna áherslu á tungumál og menningu norrænu nágrannalandanna í skólum, um einföldun peningamillifærslna milli norrænna landa og margt fleira. Nicholas Kujala frá Finnlandi var kjörinn nýr forseti Norðurlandaráðs æskunnar.

Mánudaginn 29. október funduðu flokkahópar Norðurlandaráðs og nefndir komu saman fyrir hádegi daginn eftir. Norðurlandaráðsþing hófst síðan eftir hádegi þriðjudaginn 30. október. Fyrst á dagskrá þingsins var svonefndur norrænn leiðtogafundur þar sem forsætisráðherrar Norðurlanda og þingmenn Norðurlandaráðs ræddu hvernig samfélagslíkan

Norðurlanda getur stuðlað að sjálfbærum umskiptum og þróun þeirra. Katrín Jakobsdóttir hóf þá umræðu og sagði að ljóst væri hverjir bæru mestu ábyrgð á því að hringa í framkvæmd þeim grænu umskiptum sem Norðurlönd þyrftu nú að takast á hendur. Hún sagði: „Þegar stjórnmalamenn og fyrirtæki hafa axlað ábyrgð getum við byrjað að ræða ábyrgð einstaklinga. Ekki fyrr.“

Ný framtíðarsýn fyrir norrænt samstarf til ársins 2030 var til umræðu á þinginu. Íslendingar fara með formennsku í Norrænu ráðherranefndinni í ár og höfðu því frumkvæði að mótun framtíðarsýnarinnar og forystu um hana. Í henni segir að Norðurlönd eigi á þessu tímabili að stefna að því að verða sjálfbærasta og samþættasta svæði heims og til að ná því markmiði hafa verið skilgreind þrjú stefnumarkandi áhersluatriði um græn, samkeppnishæf og félagslega sjálfbær Norðurlönd. Silja Dögg Gunnarsdóttir var talsmaður forsætisnefndar Norðurlandaráðs um framtíðarsýnina á þinginu. Hún lýsti ánægju með markmiðin þrjú og nefndi sérstaklega að gott væri að sjá hversu mikil áhersla væri lögð á loftslagsmálin. Hún benti þó einnig á atriði sem fara hefðu mátt betur og sagði: „Í forsætisnefnd Norðurlandaráðs komu fram athugasemdir við ferlið við gerð framtíðarsýnarinnar. Norðurlandaráð var upplýst um gang mála en hafði ekki kost á að hafa bein áhrif á efni hennar. Þegar verið er að móta sýn og áherslur til langs tíma í norrænu samstarfi er eðlilegt að Norðurlandaráð sé haft með í ráðum. Við vonum og óskum þess að Norræna ráðherranefndin hafi það í huga framvegis.“

Á þinginu var kynnt formennskuáætlun Dana, Færeyinga og Grænlandinga í Norrænu ráðherranefndinni árið 2020 en hún tekur mið af framtíðarsýninni fyrir norrænt samstarf. Í Færeyjum verður unnið með framtíðarorkulausnir fyrir einangraðar byggðir og á Grænlandi verður sjónum beint að sjálfbærni og verðmætasköpun í sjávarbyggðum með áherslu á fiskveiðar.

Samstarfsráðherrar Norðurlanda kynntu greinargerðir um ýmsa málaflokka, m.a. málefni fatlaðs fólks. Guðmundur Ingi Kristinsson var talsmaður velferðarnefndar Norðurlandaráðs um það mál. Hann sagði að greinargerðir af þessu tagi væru góðar ef framkvæmdir fylgdu og enn betri ef þau markmið sem bent væri á að þyrfti að laga væru í lokavinnslu eða lokið. Guðmundur Ingi sagði að ryðja þyrfti úr vegi þeim hindrunum sem að óþörfu útilokuðu fatlað fólk frá vinnu, skóla og virku lífi.

Utanríkisráðherrar Norðurlanda fluttu á þinginu greinargerðir um utanríkis- og öryggismál. Guðlaugur Þór Þórðarson sagði frá því að Birni Bjarnasyni, fyrrverandi ráðherra, hefði verið falið að móta tillögur um hvernig mætti þróa samstarf Norðurlanda á þessum sviðum enn frekar. Ráðgert er að tillögurnar liggi fyrir um mitt næsta ár. Áratugur er liðinn síðan Thorvald Stoltenberg, fyrrverandi utanríkisráðherra Noregs, tók saman skýrslu um sama efni fyrir utanríkisráðherrana og þótti hún marka ákveðin tímamót í norrænu samstarfi. Síðan þá hafa verið teknar saman skýrslur af sama tagi um ýmis málefni sem snerta samstarfið.

Í umræðum um utanríkismál milli ráðherranna og þingmanna Norðurlandaráðs kom fram að Norðurlönd stæðu saman að því að fordæma framferði Tyrkja í Sýrlandi. Þegar talið barst að stöðu Katalóníu varð Pekka Haavisto, utanríkisráðherra Finnlands, fyrir svörum. Hann var varkár í svari sínu en sagði að mikilvægt væri að mannréttindi væru virt og að ofbeldi yrði ekki beitt. Rætt var um stefnu og athafnir Bandaríkjamanna á norðurslóðum. Guðlaugur Þór sagði að fagna bæri áhuga þeirra á þessu svæði og að rækta þyrfti tengslin við Bandaríkin. Hann sagði enn fremur: „Það gerist ekki af sjálfu sér og þar erum við að vinna saman á mörgum sviðum, stilla saman strengi og tala einni röddu. Ég held að það eigi líka við um þau lönd önnur sem eru í grunninn með sömu gildi og við þó að stefnan sé ekki alltaf að okkar skapi.“

Í tengslum við þingið átti Guðlaugur Þór jafnframt fund með utanríkis- og þróunarmálaráðherrum Norðurlanda og skrifaði undir samkomulag Íslands, Noregs, Danmerkur og Færeyja um skiptingu landgrunns á Ægisdjúpi, en það er suðurhluti þess svæðis sem liggur milli efnahagslögsögu landanna og er í daglegu tali nefnt Síldarsmugan. Hann

fundaði jafnframt sérstaklega með Jenis av Rana, utanríkisráðherra Færeyja, um framtíð Hoyvíkursamningsins.

Á þinginu var samþykkt ný stefna Norðurlandaráðs um samfélagsöryggi sem sérstakur vinnuhópur á vegum forsætisnefndar Norðurlandaráðs hefur unnið að undanfarna mánuði. Oddný G. Harðardóttir átti sæti í þeim hópi. Á þinginu sagði hún að margir sérfræðingar og embættismenn hefðu komið á fund Norðurlandaráðs til að fjalla um þessi mál. Oddný sagði: „Allir telja að mun meira samstarf væri mögulegt og gagnlegt en hins vegar skortir pólitíska forystu til að leiða það starf. Leiðarljós frá Norðurlandaráði í þeim efnum til norrænu ráðherranefndarinnar skortir. Það þarf skýrt umboð. Þessi skýrsla leitast við að gefa skýr skilaboð til ríkisstjórna Norðurlandanna.“

Peter Hultqvist, varnarmálaráðherra Svía, flutti greinargerð fyrir hönd norrænna varnarmálaráðherra á þinginu og fjallaði þar um versnandi stöðu í öryggismálum á nærsvæðum Norðurlanda og um aukið samstarf landanna á vettvangi Nordefco. Steinunn Þóra Árnadóttir gagnrýndi að í máli Hultqvists kvæði við annan tón en í greinargerðum utanríkisráðherranna. Steinunn Þóra sagði: „Hér áðan lögðum við áherslu á loftslagsmálin, á netöryggismálin og mikilvægi þess að taka þátt í alþjóðlegum stofnunum. Stærsta ógnin sem að heiminum steðjar í dag eru loftslagsbreytingar. Það er ekki hægt að takast á við þær með vopnum eða stríðstólum eða hernaðarstyrk, sama hversu mikill hann er. Það þarf aðrar aðferðir. Því fjármagni sem fer í að kaupa vopn væri betur varið í að aðstoða þær þjóðir sem verða hvað verst úti vegna loftslagsbreytinga. Það er alvöruöryggismál fyrir heiminn á 21. öldinni.“ Steinunn Þóra hvatti jafnframt til þess að Norðurlönd beittu sér fyrir því að kjarnorkuvopnum yrði útrýmt.

Lilja Alfreðsdóttir menntamálaráðherra kynnti nýja tillögu Norrænu ráðherranefndarinnar um fjármögnun fimm norrænna rannsóknastofnana; Norrænu kjarneðlisfræðistofnunarinnar í Stokkhólmi, Norrænu sjóréttarstofnunarinnar í Ósló, Norrænu stofnunarinnar um Asiurannsóknir í Kaupmannahöfn og Norræna eldfjallasetursins í Reykjavík. Menntamálaráðherrar Norðurlanda ákváðu í janúar 2018 að fella niður fastar fjárveitingar til stofnananna. Á vorþingi Norðurlandaráðs 2018 kom í ljós að andstaða var við þessi áform, einkum í hópi íslenskra þingmanna, en einnig var Lilja efins um að rétt aðferð hefði verið valin. Í kjölfarið beitti hún sér fyrir því að áformin yrðu tekin til endurskoðunar. Sérstakur samningamaður, Finninn Peter Stenlund, var fenginn til að vinna tillögur um fjármögnun og skipulag stofnananna til framtíðar og þær lágu til grundvallar nýjum tillögum Norrænu ráðherranefndarinnar þar sem lagt er til að fjárveitingar samstarfsstofnananna verði fluttar til Norræna vísindaráðsins (NordForsk) frá og með fjárhagsárinu 2021 og falli niður í núverandi mynd þremur árum síðar. Þetta aðlögunartímabil er lengra en í fyrri tillögunum. Lilja sagði: „Frá og með árinu 2024 er Norræna vísindaráðinu falið að bjóða upp á stofnanaáætlun sem mun koma til viðbótar við aðra fjármögnun rannsókna og hæfir starfsemi umræddra samstarfsstofnana. Markmiðið með stofnanaáætluninni verður að greiða fyrir langtímarannsóknum sem skapa norrænan virðisauka.“ Flokkahópur jafnaðarmanna, þar á meðal Oddný G. Harðardóttir, lagðist gegn tillögu ráðherranefndarinnar og taldi að réttara væri að halda fjármögnun þessara stofnana óbreyttri, enda hefðu þær skilað góðum árangri hingað til, og að ekki mætti veikja tengingu þeirra við norrænt samstarf. Jafnframt lögðu jafnaðarmenn til að athugaðir yrðu möguleikar á að koma á fót norrænni rannsóknastofnun í Finnlandi, en þar er engin sem stendur. Kolbeinn Óttarsson Proppé og Vilhjálmur Árnason tóku til máls undir þessum dagskrárlíð og studdu tillögu ráðherranefndarinnar. Vilhjálmur lagði þó áherslu á að stofnunum yrði áfram gert kleift að gegna mikilvægu hlutverki sínu. Hann sagði: „Það sem við höfum verið hrædd við, í Íslandsdeildinni og víðar, að því er ég hef heyrt, t.d. frá Noregi, er að ef fjármögnunin verður ekki samnorræn geti verið að stöðugleikanum verði fórnað fyrir sveigjanleika og svo getur samstarfið, norræna notendagildið, orðið undir þannig að hver stofnun fari að einblína meira á stöðu og aðstæður í hverju landi fyrir sig. [...] Það hefur komið skýrt fram í störfum okkar í sjálfbærnefndinni að lagt er af stað með mjög margar rannsóknir

en svo verður ekkert notagildi af þeim af því að framhaldsfjármögnunin er ekki tryggð, það er aldrei unnið neitt úr þeim. Því er mikilvægt að þessi atriði verði mjög skýr í þeirri vinnu sem fram undan er varðandi þetta mikilvæga mál.“ Tillaga Norrænu ráðherranefndarinnar var að lokum samþykkt.

Á þinginu voru samþykktar þrjár þingmannatillögur sem fjallað hafði verið um í þekkingar- og menningarnefnd Norðurlandaráðs; um norræna framkvæmdaáætlun á sviði útivistar, um samnorrænt faggildingarkerfi fyrir hrygg- og liðskekkjufræðinga (osteópata) og um betri skilyrði fyrir hreyfanleika nemenda við lýðháskóla og samstarf lýðháskóla á Norðurlöndum. Anna Kolbrún Árnadóttir var talsmaður flokkahóps miðjumanna um síðastnefndu tillöguna sem miðar að því að auðvelda norrænum lýðháskólum og nemendum að sækja um styrki. Hún sagði: „Í lýðháskólum hljóta nemendur menntun og fræðslu og þeir verða víðsýnni og læra að horfa á hlutina frá mismunandi sjónarhornum. Það skiptir máli í dag. Þeir geta lært eitthvað nýtt, jafnvel sérhæft sig á ákveðnu sviði, fræðst um heiminn og ekki síður fræðast þeir um sjálfa sig og aðstæður samnemenda sinna. Lýðskólarnir eru þáttur í símenntun og dvölin í öðru norrænu landi eykur skilning og samkennd með norrænum vinum okkar.“ Hún benti jafnframt á að tillagan stuðlaði að markmiðinu um að gera Norðurlönd að samþættasta svæði heims.

Samþykkt var tillaga frá flokkahópi miðjumanna um norrænt samstarf gegn heiðurskúgun og tillaga frá flokkahópi jafnaðarmanna um rafræna lyfseðla á Norðurlöndum. Tillaga frá norrænum vinstri grænum um að stöðva ættleiðingar frá einræðisríkjum og ótryggum löndum var á hinn bóginn felld. Í skýringum með síðastnefndu tillögunni segir að sýnt hafi verið fram á ýmsa misbresti og lögbrot í tengslum við ættleiðingar frá Víetnam, Eþíópíu, Indlandi og fleiri löndum. Í skýringum með tillögunni segir: „Vitað er til þess að siðlausum aðferðum hafi verið beitt til að fá börn til ættleiðingar, allt frá þrýstingi og mútum til barnsrána. Ættleiðingarskjöl hafa verið fölsuð og undirskriftir fengnar á fölskum forsendum.“ Meiri hluti velferðarnefndar Norðurlandaráðs komst að þeirri niðurstöðu að ekki væri norrænt notagildi fólgið í því að vinna með málið á vettvangi Norðurlandaráðs og að því væri nú þegar sinnt í samræmi við löggjöf hvers lands.

Samþykktar voru fjórar tillögur sem tengjast umhverfismálum og sjálfbærni; um loftslagsvænan byggingariðnað á Norðurlöndum, um að efla norrænar umhverfisfjármögnunarleiðir, um sjálfbæra neyslu og framleiðslu og um Norðurlönd sem forystusvæði á sviði sjálfbærs fiskeldis og bláa hagkerfisins. Kolbeinn Óttarsson Proppé var talsmaður flokkahóps norrænna vinstri grænna í öllum þessum málum. Varðandi tillöguna um eflingu umhverfisfjármögnunarleiða ræddi Kolbeinn hvort ekki mætti ganga enn lengra á þessu sviði. Hann sagði: „Af hverju þurfum við að eyrmerkja sérstaka fjármuni í baráttunni gegn loftslagsvánni, sem er vissulega fínt að gera? Af hverju endurhugsum við ekki allt fjármögnunarkerfið okkar út frá loftslagsmálum? Af hverju er það ekki skylda fyrir lánastofnanir að veða og meta kolefnisspor þeirra framkvæmda sem lánað er til? Af hverju er bara horft á arðsemi, krónur og aura, hvað það skilar miklu en ekki á skaðann sem tiltekna framkvæmdir valda jafnvel umhverfinu með kostnaði fyrir samfélagið allt?“

Samþykktar voru fimm tillögur af starfssviði hagvaxtar- og þróunarnefndar Norðurlandaráðs; um virkan norrænan vinnuþarfa, um gagnkvæma viðurkenningu á menntun og starfsréttindum á hliðstæðum starfssviðum, um árlega vog sem mælir norræna samþættingu, um ferðaþjónustu á norðurskautssvæðinu, um að tryggja margbreytileika í stjórnum fyrirtækja og um að draga úr losun frá flugvélum.

Á þinginu fór fram fyrsta umræða um nýjar þingmannatillögur. Flokkahópur miðjumanna kynnti tillögu um afnám klukkubreytinga á Norðurlöndum. Jafnaðarmenn kynntu tillögur um að draga úr koldíoxíði í nýbyggingum, um stofnun norrænnar rannsóknarblaðamenskumiðstöðvar í Björgvin í Noregi og um örplast í líkamanum. Flokkahópur hægrimanna sagði frá tillögum um sameiginlega norræna stefnu í öryggismálum

varðandi fimmtu kynslóðar farsímanet, um aukið samstarf norrænna sendiráða við aðstoða börn og ungmenni sem orðið hafa fyrir heiðurskúgun við að komast heim, um mat á skilvirkni og lykiltölur fyrir velferðargeirann og frá tillögu um að Norðurlönd sameinist um að taka upp svonefnda Magnískí-löggjöf um refsiaðgerðir gegn einstaklingum sem framið hafa alvarleg mannréttindabrot eða verið í vitorði með mönnum sem það hafa gert. Þeir lögðu einnig fram tillögu um að Norðurlönd skoði hvaða lærdóm megi draga af svonefndu New York-löggæslulíkani, en Vilhjálmur Árnason var talsmaður flokkahópsins í því máli. Norrænir vinstri grænir kynntu tillögur um móttöku flóttamanna og hælisleitenda og um aðlögun þeirra, um aðgerðir Norðurlanda gegn hægriöfgum og um náttúrulegar lausnir til að binda og geyma koldíoxíð.

Á síðasta degi þingsins flutti Michael Tjernström, prófessor við veðurfræðistofnun Stokkhólmsháskóla, erindi um loftslagsmál. Tjernström fór yfir rannsóknir á áhrifum loftslagsbreytinga en sagðist sjálfur telja að alvarlegustu afleiðingarnar tengdust bráðnun jökla og hækkun yfirborðs sjávar. Hann sagði: „Ég tel að það skorti pólitískt frumkvæði í loftslagsmálum. Stjórnámálamenn eiga ekki að reyna að geta sér til um vilja fólksins heldur leiða samfélagið í rétta átt, ekki vegna þess að það sé vinsælt heldur vegna þess að það er rétt, ekki vegna þess að það sé auðvelt heldur vegna þess að það er erfitt.“

Kolbeinn Óttarsson Proppé talaði fyrir hönd sjálfbærnefndar Norðurlandaráðs og þakkaði Tjernström fyrir ræðuna. Um hana sagði Kolbeinn: „Hún kemur inn á fjölda þeirra mála sem sjálfbærnefndin fundar um á hverjum einasta fundi og kemur fram í mörgum tillögum. Það er ekki eitthvað eitt sem þarf að gera, það er ekki nein ein töfralausn. Það þarf að gera allt. Við þurfum að vera óhrædd við að velta öllum steinum við.“

Í tengslum við þingið funduðu fulltrúar forsætisnefndar Norðurlandaráðs, þar á meðal Silja Dögg Gunnarsdóttir og Steinunn Þóra Árnadóttir, með fulltrúum efri og neðri deildar rússneska þingsins og þingmannasamtaka Norðvestur-Rússlands (PANWR). Samtímis funduðu Oddný G. Harðardóttir og fleiri þingmenn í forsætisnefnd Norðurlandaráðs með Guðjóni S. Brjánsyni, formanni Vestnorræna ráðsins, og fleiri fulltrúum þess.

Gyða Valtýsdóttir hlaut tónlistarverðlaun Norðurlandaráðs 2019. Verðlaun Norðurlandaráðs voru afhent við hátíðlega athöfn í Konserthuset, tónleikahúsi Stokkhólms, þriðjudagskvöldið 29. október. Hin unga sænska baráttukona Greta Thunberg hlaut umhverfisverðlaunin en kaus að afþakka þau til að mótmæla aðgerðaleyfi ráðamanna í loftslagsmálum. Danski rithöfundurinn Jonas Eika hlaut bókmenntaverðlaunin fyrir smásagnasafnið *Efter Solen* en notaði þakkarræðu sína til að átelja danska forsætisráðherrann Mette Frederiksen, sem var viðstödd athöfnina, fyrir stefnu ríkisstjórnar hennar í málefnum innflytjenda. Barna- og unglingsbókmenntaverðlaunin komu í hlut norska rithöfundarins Kristin Roskifte en leikstjóri, handritshöfundar og framleiðendur dönsku myndarinnar *Dronningen* hlutu kvikmyndaverðlaun Norðurlandaráðs.

Forsætisnefnd Norðurlandaráðs fundar næst 9.–10. desember í Ósló en næsti heildarfundur ráðsins verður haldinn í Kaupmannahöfn 27.–28. janúar. Haustþing Norðurlandaráðs verður næst haldið í Reykjavík dagana 26.–29. október 2020. Frekari upplýsingar má nálgast hjá ritara Íslandsdeildar og á vefsvæðinu www.norden.org.